

פ. לנדר

זמר לארץ

תו מגינה על אהבתו ומתוך הגנתה פורצת לה דרך משל עצמה כדי לשכוח את בסיסה. היא חדלה מלשרת את הארץ האהובה עליו ואף את האיש עצמו והיא חיה ומתפתחת בעצמה באורח בלתי תלוי, בלי שרשים, בלי אחיזה". תהייה מתגבבת על הרהור לבב, הרהור על המיית נפש וזו על רגשות פנים. מרוב אהבה הוא מגיע להיפוכה – לגלות, שסופה לסחפה אתו ולטלטלו בימים עד שיגיע זמן לשוב ולהתערות בחזרה. הארץ היא ירושלים וירושלים היא הארץ. והמסירות להן – של האדם. לפנינו פואמה שירית המתלבשת בלבוש פרוזאי. שמות פרקי הספר, ברובם הגדול, בני מלה אחת. שמות כאלה רגילים לקרוא לפרקי שירה צרופה, לפרשות של אקסטאזה המובעת במלים. האקספרסיה של המלים היא חריפה. שמות הפרקים כמו "כאב", "פיתוי", "מבול", "נדר", "ירושלים", "בגידה", "חורבן", "ציאה". השמות האלה קשורים אל רבדי החלק הראשון של הספר. ויש המשך לכך ברבדי החלק השני של הספר, ששמו "גלות" (החלק הראשון שמו "ארץ"). שמות כל רובד ורובד: "כאב", "זרימה", "קרח", "שרב", "עמוד האור", "רוח סגריר" וכו'. ואותו דבר חוזר לגבי השמות של רבדי החלק השלישי של הספר הנושא את השם "גאולה". מלא צקון תפילה הוא הפרק "בית הכנסת 'תקותנר'". זהו בית כנסת של ממש. והוא אף מסמן את מקום מציאותו הפיזית. דלתו פתוחה תמיד ואך קיר הבית מפריד בינו לבין הרציון. פעם שר שם חזן. "היה לו קול משונה. וכששמעו את תפילתו היתה באה כמרחוק" (ע' 290). אולם אין זו אלא אשליה שבתפיסת היש. למעשה אין אחיזה כלשהי. האדם מעורב יסודות: בהוויה של ים ובהוויה של ארץ. אין הוא בן חורין לבחור על דעת עצמו אחד מהם. הוא מיטלטל בין שניהם, הים קוסם מרחוק, במרחביו ובאנשיו, שהמחבר אחד מהם. עד שבאה העת לחננה והוא חוזר לארץ שבחר בעת שבחרה בו והוא בחר בה.

רן סיגד: ארץ, ספריית פועלים, סידרה בעריכת נתן יונתן, תשל"ח.

עם פתיחת הספר – שקשה לסווגו בסוג מסוים של פרוזה סיפורית, – והנכונות הנפשית לקריאה בו, נסתחפתי אל זרם המלים הניגר בעוצמה רבה מתוך אשד של מעלה. שטפון של לשון המלווה רגש, השתוקקות אל הקסם המרצד מעבר למלים, סיעור של ערפילי זיו, המאט מהירותו ומתגבש לרגע לתמונה וניתק ממסגרת הקווים הקבועים ונעלם מחדש בערפילים. הקורא הכניס ראשו מתחת למפל איתן של מלים ורגשות ראשו נסתחרר הוא מרכינו וחש במהלומות הניתכות עליו מלמעלה, אבל אינו חש בכאב אלא בהתעלות משונה. הוא כאילו נמצא מחוץ לשטח גשמייתו שלו.

זה ספר של אקסטאזה המבוססת בפרוזה עשירה ומסתחפת. כמה וכמה אהבות כאן שבאו לידי ערבוב ביה: אהבה לאין מצרים לארץ. ארץ סתם, שמשמעותה לגבי המחבר היא ארץ-ישראל, שכדור מה אף פעם אינו מכנה אותה בשמה המפורש. מגיין אני יודע, שלארצנו הוא מתכוון? מכיוון שהוא מכנים את העיר ירושלים, בבירור, למעגלה. ולא פעם אחת בלבד, אלא פעמיים, בשני פרקים שהוא מקדיש לעיר הנצח. וכשהוא עוסק בירושלים מסתערים עליו דברים שבני דבריהם שבחלום. הוא הווה דברים והוא חש בדברים המתרחשים. בפעם הראשונה הוא מלא את העיר והעיר מלאה אותה. האיש בא לשרת את ירושלים וירושלים משרתת אותו. מה שרירותיה? היא ממלאה אותו שיר, אהבה, זכרונות מן העבר הרחוק, מעמי אהבה חלומית. ולאחר שהוא מפליג ממנה, והגלות משתלטת בו והוא משוך אל הגלות לאחר שקצה נפשו בארץ והוא מדמה, שבגלות ישבור את האזיקים שכבלו חירותו ותתפרץ מחדש אלימותו כלפי עצמו וכלפי הארץ "שם תוכל חירותו לחיות בעצמה ולפתח חוקית משלה בשילוב עם אהבתו. כי חירו-

משפע הדברים הניתכים גושים גושים אני לומד, מהקשרי הדברים בינם לבין עצמם ובינם לבין הגיבור הפולטם, את ההתרחשות כדלקמן: הגיבור האלמוני הטל אל פיסת הארץ, שאהבה מאוד. הארץ טישטשה את אישיותו ובסיועו של השטן, שאמר לו "לך לך!" הוא יצא את הארץ. הוא יצא כדי לחוש את ההשתחררות מן השיעבוד אליה, שהאהבה כפתה עליו. הוא יוצא לעולם, יותר נכון לרחבי הים. אלא שהארץ מוסיפה לחיות בו חיים עצמאיים משלה. בסופו של דבר הוא חוזר מן הגלות, מתמכר לארץ. היא משתרעת לפניו, והוא נאחז בה. "הוא גותן עליה וגופה מתוח ומבטה מצפה לו ורעד עובר בו ומחשיך את עיניו ממאמץ ומזעם ומתשוקה אליה והיא עולה ויורדת בנשימתה קרוב אליו ונשימתו נוגעת בנשימתו וגל חום מציף אותו. האיש כורע לידה ומביט על כולה ואינו מאמין כי הנה היא לפניו מסורה לרשותו. ובמבטה היא מתחנת אליו לגאול אותה מציפייתה וכדי לחיות היא זקוקה לאיש בתוכה. ממנו תתחיל תנועתה. והאיש מוכרח להשיב אל תוכה את הסערה שבו והמים והזעם והגעגועים והמרחקים שמצטרפים בו, וכדי להיגאל הוא חייב להשקיע בה את חלומו ולמצוא בה מנוח" (ע' 327).

אהבה גדולה זו פריה ידוע – ילד. ואנו מוצאים את האיש למרגלות הר-ציון וצפירה בוקעת ועולה ונמוגה בתוך גיא בן הינום. צפירה של שמחה היתה זו והמוני בני נוער הציפו את רחובות העיר ירושלים ואת כיכרותיה. היה ברור שאין כאן אשליה. "הילד שלנו הרים אלינו את עיניו ופרש אלינו פתאום את זרועותיו. הרמנו אותו ואימצנו אותו אלינו".

אחרי ההתעוררות באה המלחמה. שוב אותו מעגל: הגאולה שחיסלה את הגלות והחיתה את הארץ, חושפשת גם את מפלצתיותו של המשיח. ומשיח מהו? הוא יצר חיים שבסיסו מוות. "הוא ממשיך לקיים בגאולה את ברית הדמים שלו עם הארץ, ובכך שאין הוא חדל מלהילחם למענה. אין הוא בסופו של דבר אלא מעביר את הגלות אל הגאולה. זו המשמעות השטנית המתבררת לאיש במלחמתו" (ע' 354). ובסיומו של הספר – עלוט כהתחלתו. הוא חוזר לארץ וסופו להיות לאיש. הוא "יפתח לקראת האור עולה בלתי־נשמע קו דק נמשך יאיר" (ע' 394).

זהו ספר קשה לקריאה; כמעט 400 עמודים של דברים, שהאנחתות בין נחשול מלים אחד למשנהו אינן אלא מדומות. אין שהות לנוח קמעא ולשאוף רוח. אולי זו הכוונה האמיתית של המחבר שלא לאפשר לקורא לנוח ולהתייגע כשם שהמחבר התייגע, כשהוא מהלך שלוב זרוע עם האקזאלטאציה, שדומה כאילו אין הוא יכול לשאתה עוד, עד סיומו

של הספר. אולי זו העצה היחידה המרומזת שיכולה לקשור את הקורא לספר – לקרוא בו עמוד ולהפסיק, עמוד אחד ולהפסיק. באופן כזה יוכל אולי לכבוש את הנאמר בספר וגם לעמוד על יפיו המזור והכובש על אף הכל.

בתורת הספרות לא מצאתי כללים, שאפשר יהיה לכפותם על הספר הזה. לא שאין לו חוקים בכלל. אלה נמצאים ללא ספק ולהם נכנע גם ספר זה. הואיל ואיש כתבו, המלים הותכו בעופרת והוכנסו למכשש הדפוס ויצאו לאור בהוצאת ספרים נכבדת, אין ספק שנועד הספר גם לקריאה. אלא שלקורא זה המיוחל ספק אם תגיע הקריאה הפשוטה לקחת את הספר ביד ולעיין בו. אפשר לפטור בנקל את הספר כולו ולראותו מין "פיל לבן" של ספרות. כך בוודאי יראוהו חלק נכבד של ציבור הקוראים ואין לגנותו על כך. יש שיפלוט גם דעה שהיא קשה על הספר. אך, לדעתי, קורן הספר אור מזור, קוסם, שאינו מניח את כל מי שעיין בו ומשעבדו לשוב ולקרוא בו. האם ההעזה של המלים וספק רעיונות ספק התגלויות שהן באות לבטא, היא הכובשת בכל הקורא בספר? אפשר. המראה החיצוני, נקיון הדפוס והצורה הם תוספת־נוי לספר.

שרה כ"ץ

רבה וגדולה היתה העלילה

בנימין ברנר: גדולה היתה הבדידות, הוצאת עם עובד, תשל"ח.

סבורתי שכוח משיכתו של ספר זה בשביל ציבור־הקוראים הפוטנציאלי, נובע בעיקר משמו של המחבר, או מוטב לומר: מהיותו יוסף חיים ברנר אחיו הבכור. ההתעניינות בו דוחפת את הקורא לבקש בספר אחיו הצעיר, איזו הארה חדשה של אישיות האח הבכור, או גילויים בלתי־ידועים בחייו. אך המבקש זאת בספר שלפנינו יתאכזב למדי, אף כי גם כמעט המצוי כאן אפשר ואפשר להתגדר. אלא שבנימין ברנר היה מדע, כנראה, ל"סכנה" הנ"ל, ועשה הכל כדי שלא להתהדר בנוצות אחיו המפורסם. להוציא פרטים מעטים שבלעדיהם היה אולי בלתי־אפשרי לא ימצא כאן הקורא מידע חדש ומרגש על ברנר קשישא.